

МАЛА БИБЛИОТЕКА
СРБИЈА 21 – НОВИ ПОЧЕТАК

Српске демократске идеје

ДИМИТРИЈЕ ДАВИДОВИЋ
Писац првог српског устава

Приредили
Слободан Гавриловић
Драган Белић

Београд, 2006.

ДИМИТРИЈЕ ДАВИДОВИЋ

Писац првог српског устава

Издавач

Демократска странка / Истраживачко-издавачки центар
Београд, Нушићева 6
011/3244 511
iic@ds.org.yu

Главни и одговорни уредник: Слободан Гавриловић
Заменик главног уредника: Драган Белић

Уредник едиције: проф. др Гојко Тешић
Приредили: Слободан Гавриловић, Драган Белић

Редакција: Сања Јовичић, Тања Милисављевић,
мр Душан Обрадовић

Компјутерска обрада: Јасмина Живковић

Лектор: Мирослав Јосић

Корице: Милан Богдановић

Штампа: Cicero print, Београд

Тираж: 10.000

ISBN 86-7856-017-7

Сажетак

Димитрије Давидовић, писац првог српског устава, названог Сретењски (фебруар 1835) заједно са Божидаром Грујовићем и Јованом Хацићем, по строгом суду Слободана Јовановића, спада у ред „оних истина наивних, али добронамерних Срба из Аустрије, који су у наш политички живот први унели идеју о праву, и покушали да од једне земље још примитивне, с патријархалним појмовима и хајдучким наравима, начине модерну државу“. Но, европејски филозоф, несуђени лекар, и буквално вршњак Француске револуције (1789), успео је да своје либералне, демократске идеје удене у „заразителну конституцију“, како су његов европски наум у вазалној српској кнежевини оценили званичници великих сила (Турска, Аустрија, Русија). Чак је и за сам појам „конституције“, како су Срби до тада називали највиши правни акт једне земље, смислио и утемељио српски израз *устав*.

Кад неписмени пишу историју¹

Милош Обреновић, први српски владалац, био је достојан да неписмен напише једно од најславнијих поглавља историје нововековне српске државе. Генерација на чијем челу је стајао и коју је више од две деценије предводио, имала је огромну улогу у српској повести. Ти људи, до тада ратници, трговци, сељаци, народне старешине, игром судбине и историјске нужде, постали су државници, политичари, дипломате, јавни радници, вазда спремни на ползу отечеству.

Попут челника овог покољења и његови најистакнутији представници били су без систематског образовања, најчешће неписмени. Поникли у примитивној и грубој средини, и сами су били неуки, али упорни и одлучни државотворци. Са изузетком Вука Караџића и Срба из Аустрије, попут уставописца и дипломате, Димитрија Давидовића, и директора Књажевске канцеларије, Јакова Живановића, кнежева околина није импоновала политичким знањима. Била је то група људи, углавном кнежевих сабораца и другова из времена устанка, коју су милост кнежева и њихова природна способност препоручивале за „највеће тајне народњи дела“.

Окупљена око Кнежеве канцеларије, средишта из којег су вођени сви народни и државни послови, ова политичка генерација изнедрила је политичким средствима основне циљеве оба српска устанка: створила је аутономну српску државу (хатишерифима из 1829. и 1830. године),

¹ Мирјана Маринковић, *Како ограничити власт самодрица*, Српско наслеђе, Историјске свеске, бр. 11, Београд, 1998.

са наследним кнезом на челу (бератом из 1830. године), у границама које је имала Карађорђева Србија (хатишерифом из 1833. године). Ова генерација написала је 1835. један од најслободоумнијих устава Европе, Сретењски устав, укинула феудализам, економски и културно знатно унапредила ондашњу Србију.

Заточеник слободе

Давидовић је рођен у Земуну, 12. октобра 1789. године, тек неки месец после пада Бастиље. Као дечак прати драматична збивања у блиском суседству, јужно од Саве и Дунава, у Београдском пашалуку. Чека га, после основне школе, гимназија у Сремским Карловцима. Ведре нарави, немиран, готово враголан, долази у сукоб са професорима, па и са самим митрополитом Стратимировићем. Избачен је после шест разреда. Жељан науке, школовање наставља најпре у Кежмарку, а потом у Пешти. Студира филозофију, а касније прелази на медицину, у Беч.

Пошто је изучио типографски занат у Бечу, у августу 1813, са земљаком Димитријем Фрушићем, лекаром родом из Срема, покреће прве новине на народном српском језику: *Новине сербске – из царствујушиг града Виене*. Њихове новине утираће пут језичким реформама Вука Караџића, и са више од 1.000 претплатника, по оцени Јована Скерлића, одиграће веома важну улогу у историји српског духовног живота.

Кад му је у Бечу, 1821. године, запретило гашење новина, Давидовић се, на заузимање проте Матеје Ненадовића, обрео у Србији. Најпре је секретар код Милошевог

брата Јеврема Обреновића, а затим постаје човек од посебног поверења самог кнеза српског. Био је не само кнежев лични секретар, већ и његов дипломатски изасланик у мисијама у Цариграду (1829, 1831, 1833), затим министар полиције, иностраних дела, па просвете, управо по Сретењском уставу, марта 1835. Новинар и штампар у њему не мирује. Почетком тридесетих година увози штампарију и започиње рад *Књажевско српске књигопечатње* (касније *Државна штампарија*, потоњи *БИГЗ*), а 5. јануара 1834. поново креће редовно да издаје, у Крагујевцу, *Новине српске*, први лист на тлу Србије. Написао је и *Историју народа српског*. У међувремену је и учитељ Милошевој деци.

Као „човек јавности“, вичан многим државним и јавним пословима, као да је био предодређен за писање првог српског устава. И Милошеви противници, настојећи да ограниче кнежеву самовољу, имали су поверења у виспреног и образованог Давидовића, који је своју приврженост „конституцији“ доказивао и као новински уредник и државни чиновник.

Како се влада у којој је био министар, по паду Сретењског устава, није могла дуго одржати, Давидовић напушта окружење кнеза Милоша и све државне и јавне послове. Сели се у Смедерево, где од кнеза добија кућу (са 60 стабала шљива) и пензију од 300 златних гроша годишње. Ту ће, заборављен, умрети три године касније.

Нико није забележио смрт овог заслужног човека и великог Србина. Сахрањен је на ледини (вероватно на свом имању), да нико не би знао где му је гроб. Савест се касније пробудила. Гроб Давидовићев је пронађен и његове мошти су пренете на смедеревско гробље и положене у лепо уређену гробницу одмах поред значајног историјског

споменика – црквине из 15. века, где се и данас налази. На надгробној плочи пише:

*„ДИМИТРИЈЕ ДАВИДОВИЋ САВ СРБИН
Родио се у Земуну у царству аустријском
12. октобра 1789. а умро 25. марта 1838. године
у Смедереву у Србији.“²*

Тако је Уједињена омладина српска, подижући му догле у коров зараслу вечну кућу, пола века после његове смрти, обележила рад овог немирног патриоте, чиновника и новинара, штампара и дипломате, министра и државника.

Битка за Сретењски устав³

Он се (кнез Милош – прим. ур.) дакле, чинио невешт одредбама хатишерифа од 1830. о Савету. Тако је трајало све до Милетине буне, у јануару 1835. Тада долазе у Крагујевац неке најважније старешине с више хиљада људи да траже од кнеза Устав. Ова иначе мирна представка толико личи на почетак буне, да Милош одмах идућег месеца издаје тзв. Сретењски устав. Писац тог нашег првог устава био је Димитрије Давидовић, велики љубитељ француских конституција. Од француских конституција он је узео

² Драган Ђорђевић, *За 60 шљива и 300 гроша*, Српско наслеђе, Историјске свеске, бр. 7, Београд, 1998.

³ Слободан Јовановић, *Наше уставно питање у XIX веку*, Политичке и правне расправе, Геца Кон, Београд, 1908.

спољашњи облик, што се нарочито види по глави о „опште народним правима Србина“, који својом редакцијом опомиње на француске декларације о правима човека и грађанина. Иначе, Сретењски устав оснивао се на хатишерифу од 1830. Тим Уставом био је установљен један Савет народних старешина, на који су пренете готово све кнежевске атрибуције. Савет је био законодавно тело, и израђивао законодавне пројекте којима је кнез, како изгледа, могао само два пута одрећи потврду (суспензивни вето). Савет је био и врховна управна власт: министри су се сматрала као саветски одсеци; чиновници су се постављали по предлогу Савета и стајали под његовом дисциплинском влашћу. Најзад, једно одељење саветско дејствовало је као суд трећег и највишег степена. Савет је сједињавао у себи све три власти, не остављајући скоро ништа кнезу.

У Сретењском уставу непокретност саветника није се помињала изрично, али се из појединих његових чланова дало извести да саветник може бити лишен звања само због какве кривице, коју је врх свега требало доказати пред Саветом.

Поред кнеза и Савета задржана је и Народна скупштина. Састављена од сто народом изабраних депутата, она се састајала сваке године да решава о данку, пошто се сваки данак одређивао „само за једну годину дана“. Њој се подносио годишњи рачун о државним приходима и расходима, и без њеног се одобрења земља није могла задужити. Као год раније кнез, тако је сада Савет налазио извесног ограничења само код Народне скупштине, без које није могао ништа решавати о данку. Најзад, сваки други кулук, осим за „опште народну ползу“, био је укинут, а на-

родне старешине спречене у монополисању извозне трговине тиме што је трговање забрањено чиновницима.

Издан фебруара, овај Устав обустављен је већ марта. Против њега су протестовале Турска, Русија, Аустрија. Те су се Силе биле узбуниле због његовог облика, позајмљеног од француских конституција. Никола I у Русији и Метерних у Аустрији – о Турској и да се не говори – били су заклетни противници француског конституционализма. Русија нам је објаснила да она не жели за нас устав у европском смислу, устав који говори о народним правима, о народној скупштини итд., него жели само један „регуламент“, којим би „внутрена организација“, тј. управна власт, била регулисана, и какав је потребан у неуставној држави као и уставној. Овај протест Сила добро је дошао Милошу да се кратким путем ослободи једног устава на који је пристао само за невољу да би утишао једну буну у зачетку.

Ипак, да би задовољио Русију бар *pro forma*, Милош издаје у јулу 1835. један закон о устројству Савета, али тај Савет чији чланови нису били непокретни, и који је Милош попунио својим поузданим људима, није имао ни моћи ни воље да ограничи кнеза. По свему изгледа, то је била само једна канцеларија за регистровање кнежевских аката.

Међутим, Русија није престајала тражити да се изврши одредба хатишерифа од 1830. о непокретним саветницима. Због њеног непрестаног позивања на хатишериф од 1830, Милошу није остало ништа друго но да се обрати на Порту, која је хатишериф издала. Његов је план био да је наведе да потврди један пројект Устава који је он био спремио, и у коме није било ни помена о саветничкој непокретности. Из тога би се после дало извести да је Пор-

та, посредним путем, опозвала одредбу хатишериџа од 1830. о непокретним саветницима. Али овај план покварила је руска дипломатија. На њено наваљивање, Порта је унела у Милошев пројект баш ту одредбу из хатишериџа за коју је Милош желео да буде укинута – и тек тако промењени пројект потврдила је у облику једног новог хатишериџа.

Први српски устав⁴

Сретењски устав из 1835. био је први јасан доказ свети просвећеног дела српског народа да се владалачка самоваља може најбоље (за)уставити само уставом.

Први озбиљнији народни одговор на владалачку тиранију М. Обреновића одиграо се са Милетином буном 1833. која је управо планула због уставног питања. У Крагујевац је, заједно са својим старешинама, дошло око 5.000 људи који се нису смирили док им устав није обећан. Пошто овога пута није могао да изврда обећање дато разгневленом народу, Милош је писање устава поверио Димитрију Давидовићу, новинару и свом саветнику.

Летописци кажу да је Скупштина (данас бисмо је назвали уставотворном скупштином) отворена 2. фебруара 1835. године (по старом календару) на кнежевој ливади у Крагујевцу, и то свечаном беседом кнеза Милоша. Посланици из свих округа са задовољством су поздравили доношење првог оваквог акта у Србији, који је и у народу и у

⁴ Д. И., *Први српски устав*, Република, бр. 306–307, Београд, 2003.

правној науци познат као Сретењски устав. Сутрадан, 3. фебруара, Устав је прочитан и проглашен на свечан начин, што показује да је и тадашња власт имала смисла за церемонијалност – била је литија, црквени барјаци, кнежева коњичка и пешачка гарда са музиком, сви посланици,

који су се тада звали депутати, кнез са породицом, митрополитом и владикама, а увече је приређен ватромет и позоришна представа.

Први српски устав, који је написао Димитрије Давидовић, сачињен је по угледу на француску конституцију тога доба. У њему је извршена подела власти на законодавну, извршну и судску. Законодавна и извршна власт припадале су кнезу и Државном савету, а судска независним судовима. Постојало је и шест министарстава на чијем су челу били чланови Државног савета. Законе су заједнички доносили кнез и Државни савет, по поступку који је био исцрпно прецизиран. Кнез је могао да одбије закон, али ако би га Савет три пута поновио, владалац је морао да га прихвати. Народна скупштина по овом првом уставу није имала законодавну власт, али је добила такозвано буџетско право, што значи да порези нису могли да буду уведени без њене сагласности, нити је држава могла да се задужи. Ова новина била је врло важна јер се управо из овог права и у Европи развио представнички систем и парламентарна владавина. За Србију тог времена то је била могућност да Скупштина, ипак, донекле заузда олигархијску моћ Савета и самовољу кнеза и да тако међу њима ствара неку равнотежу. Најзанимљивији је био онај део Устава који говори о уставним правима српских грађана. Тај одељак је носио наслов: „Општенародна права Србина“. Уставним одредбама гарантована је једнакост пред законом, слобода кретања и рада. Нико није могао да буде кажњен ако казна није предвиђена законом. Нико није могао да буде држан у затвору дуже од три дана, а да му се не саопшти због чега је затворен. Члан 119 Сретењског устава дословно је гласио: „Имање сваког Србина, било

како му драго, јест неприкосновено. Ко се покуси самовољно дирнути у туђе добро и имање или присвојити га или окрњити, онај ће се сматрати за нарушитеља опште народне безбедности, био он ко му драго и од куд му драго.“ Ова уставна одредба, нарочито њен завршни део, била је јасна алузија на деспотског кнеза и самовољне народне старешине.

„Заразителна конституција“

Први српски устав је по својим слободоумним идејама био далеко изнад Србије тога времена, поготово у онако заосталој и непросвећеној средини. Хроничари тврде да га је народ добро примио, а *Новине сербске* су писале да је кнез Милош потписао „срећу Србије“. Јеврем Обреновић јављао је из Београда да се у иностранству диве слободоумљу српског Устава. То су, међутим, биле само незваничне реакције, а званичне власти суседних земаља, пре свега Турске и Русије, нису мислиле тако. Када је изасланик кнеза Милоша, Михаило Герман, крајем фебруара однео Устав у Цариград, турски министар иностраних послова љуито је приметио да је то „заразителна конституција“. Руски посланик у Цариграду, Бутењев, био је још строжи у оцени, оптужујући Србе да су направили француско-швајцарску конституцију и да у Србији има виговаца. Биле су му сумњиве и боје на српској застави јер су исте као на француској. У тренутку када му је Герман понудио на увид текст Устава, Бутењев је као опарен скочио и узвикнуо: „Како? Конституцију! То ја нећу да држим у канцеларији!“ И аустријски посланик у Цариграду дао је свој не-

готивни суд о Сретењском уставу. Кнез Милош, који је до тада тајио своју зловољу према Уставу, једва је дочекао ово одбијање великих сила. Тако су овој слаткој илузији о слободи у тадашњој Србији одбројани дани, па је Устав укинут већ 17. марта 1835. године, само месец и по дана од доношења. То је био и крај каријере Димитрија Давидовића. Истеран из службе, повукао се у Смедерево где је убрзо и умро.

После 170 година

О Сретењском уставу се код нас писало доста, често са неумесним претеривањима. Једни су у њему откривали потврду за своју тезу да је демократија усађена у биће српског народа, други су доказивали да је Србија још онда била политички зрела и спремна да стане уз бок осталим европским напредним и развијеним земљама. Неспорно је да Сретењски устав носи очигледан знак утицаја либералних европских идеја, али се он не може свести само на пуки одјек туђих тековина на наше прилике. Овај акт је пре свега први доказ свести српског народа да се владалачка самовоља може најбоље (за)уставити само уставом. Отуда и порекло наше речи *устав*, и то у време када су и многи јачи народи једноставно, једни од других, преузимали реч *конституција* за основни закон земље.

Али, ни Давидовић лично, ни Србија, нису имали среће са Сретењским уставом. Званично је важио тек неколико недеља по свечаном усвајању у Крагујевцу, а да његове одредбе никада нису биле примењиване. Кнез Милош, иако је уважавао Давидовићеве државничке способ-

ности, са олакшањем је примио замерке великих сила, па је могао да суспендује „француско-швајцарске“ идеје првог српског уставописца. Давидовићево дело остало је, пак, да живи у корпусу демократских, реформских потенцијала који су утицали на обликовање уставно-правног и политичког живота у Србији 19. па и 20. века.

Abstract

Dimitrije Davidovic is the creator and writer of the first Serbian constitution, better known as the *Sretenje constitution* (February 1835). According to strict judgment of Slobodan Jovanovic, he is, like Bozidar Grujovic and Jovan Hadzic, one of those naïve, well-intentioned Serbs from Austria, who, for the first time, introduced the idea of law into our political system, trying to transform a still primitive country of old-fashioned ideas and rebellious nature into a modern state.

However, a European-oriented philosopher and a contemporary of The French Revolution (1789), succeeded in implementing his liberal, democratic ideas into “the exemplary constitution”, as the officials of The Great Powers (Turkey, Austria, Russia) evaluated his European-based intention in a dependant Serbian principality.

He went so far as to establish and introduce a Serbian word meaning constitution – *ustav*. Up to that time, the Serbs used the word *konstitucija* for the highest legal act of one country.

Превела: Светлана Томић

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

070:929 Давидовић Д.
342.2(497.11)“1835”

ДИМИТРИЈЕ, Давидовић : писац првог српског устава /
приредили Слободан Гавриловић, Драган Белић. – Београд :
Демократска странка, Истраживачко-издавачки центар, 2006.
(Београд : Сисево print). – 16 стр. ; 15 cm. – (Мала библиотека Србија
21 – нови почетак. Српске демократске идеје)

Тираж 10.000. – Напомене и библиографске референце уз текст.
– Abstract.

ISBN 86-7856-017-7

а) Давидовић, Димитрије (1789–1838) – Биографије

б) Србија – Устав 1835.

COBISS.SR-ID 134913036